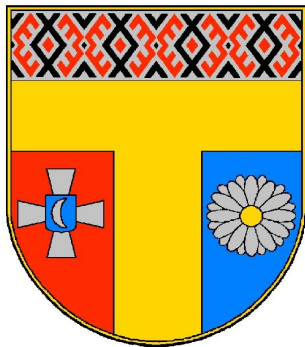

Томашпільський район

Малий герб району

Великий герб району

Територія 0,8 тис. км²

На території району знаходиться 34 населених пунктів (в т. ч. 2 селища міського типу:

Вапнярка, Томашпіль, та 32 села)

Кількість населення 38,3 тис. осіб,

сільське 24,1 тис. осіб

міське 14,2 тис. осіб

Відстань від райцентру до м. Вінниці 98 км .

Річки: Русава, Марківка

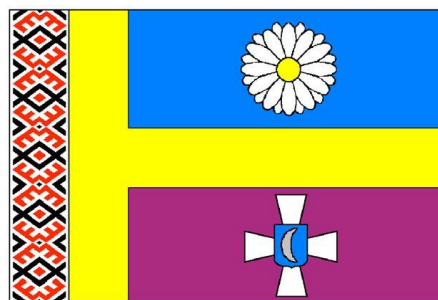
Адміністративний центр району смт. Томашпіль (з 1923 р.)

поштовий індекс 24200

Телефонний код: (8-04348)

Мапа району

Прапор району

Томашпіль – мій Подільський краю,

Світе мій між Бугом і Дністром –

Пахне хлібом нового врожаю,

І зійшлась родина за столом...

О.Височанський

Славним, сповненим героїчних і трудових звершень є літопис Томашпільщини. Багатий цей край на культурно-мистецьку спадщину, людей - творців, які залишили вагомий слід в історії Томашпільського району. Сьогодні його мешканці примножують надбання минулих поколінь, з вірою і впевненістю дивляться у майбутнє. Тому й працюють, щоб був хліб і до хліба, щоб лунала невмируща українська пісня, щоб ще кращим ставало їх рідне Томашпілья.

Територія району відноситься до Волино - Подільської височини. Місцевість розташована у зоні лісостепу. Це – хвилясто-горбкувате плато, порізане долинами річок і глибокими ярами. Район межує на північному сході з Тульчинським, на південному – з Крижопільським, на заході – з Чернівецьким, на північному заході – з Шаргородським, на південному заході – з Ямпільським районами Вінницької області.

Численні дослідження археологів та краєзнавців доводять, що в ранній період територія краю кілька разів заливалася водою і тут колись вирувало море. Про це свідчать кристалічні породи, покриті великою товщиною осадових порід різних віків.

Археологічні пам'ятки підтверджують також, що цей край почав заселятися ще в добу палеоліту. Знаряддя праці тієї доби ще й досі знаходять на полях і урочищах біля сіл Стіна, Кислицьке, Гнатків, Велика Русава, Яланець, Пеньківка, Комаргород, Нетребівка, Томашпіль.

У IV-III тис. до н.е. територія краю була заселена землеробськими племенами бугодністровської та трипільської культури. Такі поселення виявлені біля Стіни, Марківки, Липівки, Гнаткова, Яланця тощо.

Історичною перлиною Томашпільського краю є таємниче село Стіна, наповнене живим подихом давнини. Село розкинулося у долині річки Русава. Відоме воно серед подільських поселень своїми найстарішими скельними монастирями, заснованими приблизно в XI ст. та цікавими пам'ятками інших історичних епох.

[Церква на Замковій горі](#)

Найпривабливішим для туристів у селі є залишки колишніх укріплень XVI-XVII ст., розташованих на Замковій горі, а також невелика мурована Миколаївська церква – єдиний уцілілий свідок козацько-польських війн та інших подій у житті стін'ян упродовж останніх 350 років.

Будівництво церкви в селі пов'язане з ім'ям козака Стефана Нечая, який замислив побудувати собі на Замковій горі будинок. Під час викопування підвалин знайшли ікону Чудотворця Миколая.

Розцінивши це як Боже повеління, Нечай вирішив спорудити на місці знахідки церкву в ім'я святителя Миколая. Ця стародавня ікона до 1901 р. зберігалася у церкві і вважалася чудотворною.

Зовнішній вигляд храму за понад три століття існування зазнав значних змін. І все ж, не зважаючи на них, в ге нетичній пам'яті мешканців залишається образ тієї дав ньої легендарної церкви, яка символізує славне ми нуле їхнього села. Цікаво, що підійти до церкви можна лише однією дорогою.

Комплекс Миколаївської церкви в селі Стіна є найбільшою з припад Томашпільського району, а в поєднанні з незвичайним мальовничим рельєфом ніби переносить відвідувача у середньовічну Україну і зближує його з матінкою-природою.

Більшість місцевих жителів пояснюють походження назви поселення від густих лісів, що майже вертикально вкривають схили каньйону. Дивлячись на них з протилежного боку, дійсно бачиш перед собою суцільну зелену стіну.

А ще на північному-східній околиці Стіни знаходиться «Сонна поляна» площею 5 га дернової землі, на якій на початку квітня розквітає реліктова рослина сон-трава, що занесена до Червоної книги Вінницької області. Існує повір'я, нібито покладена на ніч під голову ця рослина викликала пророцькі сни.

Томашпільські землі завжди вабили археологів. Тут у 1929 та 1958 рр. проводилися розкопки трипільських пам'яток, які дали унікальні знахідки. Археологи довели, що трипільці, які селилися біля с. Стіна займалися ткацькою справою. Слідів тканини при розкопках не виявлено, але що вона була, свідчать відбитки на днищах трипільського посуду. У матеріалах трипільської культури краю простежується своєрідний розвиток духовної культури трипільців, йдеться, перш за все, про специфічну систему орнаментів, які присутні на глиняному посуді. Трипільські орнаменти досить складні і різноманітні. У них давні предки висловлювали різні почуття, зміну пір року, дня і ночі, світла і темряви.

[с.Стіна, Томашпільського району](#)

[с.Стіна, Томашпільського району](#)

У селі дотепер немає такого двору, де б не займалися якимось ремеслом. До списку народних майстрів відноситься майже все старше покоління стінян. У минулі часи стінянські жінки пряли, ткали полотно і килими, вишивали, а чоловіки були добрими теслями, столярами, бондарями, стельмахами, каменотесами, ковалями. Особлива гордість стінян – їх самобутній народний одяг. Сьогодні, як і сто й більше років зберігають у селі жіночі та чоловічі сорочки, які вишивали матері, бабусі.

Місцеве землеробське населення скіфського часу (VII-III ст. до н.е.) залишало на Томашпільщині окрім сільських поселень й укріплені пункти – городища біля сіл Стіна і Рожнятівка.

У перші століття нашої ери на теренах краю селилися племена, яких відносять до черняхівської культури. Таке поселення розкопано в урочищі Кадуб, що біля Томашполя.

У XII-XIII ст. ця місцевість належала Галицько-Волинському князівству. У XIII-XIV ст. життя краю пов'язане із захопленням земель Золотою Ордою.

Починаючи з 40-х рр. XIV ст. у краї посилюється експансія Великого князівства литовського. Тут формується уділ литовських князів Коріатовичів: братів Юрія, Костянтина, Олександра і Федора.

Наступ Литовських феодалів постійно зустрічав опір з боку народних мас. Вони відмовлялися відбувати феодалні повинності, втікали у малозаселені південні і східні райони Поділля.

Після Люблінської унії (1569 р.) Томашпільщина була приєднана до Польщі. Цей акт зумовив посилену експансію на українські землі польських світських та духовних феодалів. Домінуюче становище серед тодішніх магнатів займали Бугацькі, Замойські, Конєцпольські, Калиновські, Четвертинські.

У писемних документах Томашпіль вперше згадується у 1616 р. Відомості про це подає польський вчений О.Яблоновський в «Трудах дзейових». Він вказує, що 1459 р. цей край належав боярину Єремії Шашку і звався Драгушов. У кінці XVI ст. землі перейшли до польського магната Яна Замойського, який у 1616 р. подарував поселення своєму синові Томашу. Тоді Драгушов і був перейменований у місто Томашпіль, тобто місто Томаша.

Місцеве населення, поневолене польською шляхтою, грабіжницькими набігами турецько-татарських орд, брало активну участь у визвольних змаганнях, що прокотилися Поділлям.

Героїчна історія краю – це дзвін козацьких шабель, жага до волі і кращого життя. У липні 1648 р. козаки і повсталий народ під проводом Максима Кривоноса тимчасово визволили Томашпіль від польської шляхти. Тоді ж були звільнені й інші місця краю: Стіна, Марківка, Комаргород.

З кінця XVI–XVII ст. в цій місцевості спостерігається процес швидкого зростання населення. Запрошуються євреї із західної Європи для організації торгівлі і ремесел.

Після укладання Зборівського мирного договору (1649 р.), Томашпіль увійшов до складу Ямпільської сотні Брацлавського полку.

За Андрусівським перемир'ям (1667 р.) Томашпільщина, як і вся Правобережна Україна залишилася під владою Польщі.

Великого лиха краю завдавали постійні грабіжницькі турецько-татарські вторгнення. Для захисту від них, козаками було збудовано фортецю, яка стала одним з опорних пунктів, що боронив населення від непроханих гостей. У 1672 р. турецька армія вкотре вдерлася на Поділля, зруйнувавши чимало міст, містечок та сіл краю. Не оминув цієї участі й Томашпіль. Значну частину населення загарбники знищили чи забрали у неволю, що призвело до занепаду ремесел, торгівлі і сільського господарства.

За Прутським трактом 1711 р. Томашпіль знову переходить під владу польських магнатів. То ж боротьба проти польського гніту за національне визволення

розгортається в краї з новою силою. Під час Коліївщини у районі Томашполя діяли численні гайдамацькі загони.

1793 р., коли Поділля приєднали до Росії, в Томашполі було розквартировано війська О.В. Суворова. З 1797 р. поселення входить до складу Ямпільського повіту Подільської губернії. Місто швидко почало заселятися. Значна частина населення займалася ремеслом і торгівлею. Діяв винокурний завод. Більшість тогочасних земель краю належала поміщиці Томашпільського маєтку Розі Браницькій.

У 1857 р. в Томашполі став до ладу перший цукровий завод. Вибір місця під будівництво було обумовлене тим, що тут історично існували сприятливі умови для вирощування цукрових буряків і вже було набуто певного досвіду. Запрацювали цегельний і винокурний заводи, два водяні млини. 1870 р. почався регулярний рух пасажирських поїздів через Вапнярку

У роки Першої світової війни на теренах краю панували австро - німецькі війська, яким відчайдушний опір чинив партизанський загін під проводом Ф.Ю.Криворучка. Під час громадянської війни край по чергово займали польські війська, бригада Котовського, загони Червоної армії.

Тридцять років ХХ ст. були вкрай складними для Томашпільщини. Це період жорстоких розкуркулень та висилки до Сибіру, обмежень в правах, страшного голодомору та репресій. Якщо у 1932 р. населення Томашпільського району становило 87 тис. осіб, то в 1934 – трохи більше 36 тисяч. Тобто, від голоду помер кожен другий житель краю.

Важкі і не менш жорстокі випробування чекали на мешканців багатостраждальної Томашпільщини під час Другої світової війни. Уже з перших місяців вторгнення, німецькі окупанти стратили велику групу єврейського населення, бомбили кілька разів залізничний вузол Вапнярку, де загинули і військовослужбовці, і мирні жителі. Пізніше у східній частині Томашполя фашисти влаштували єврейське гетто.

Упродовж окупації німцями та румунами було закатовано, силоміць вивезено на каторжні роботи до Німеччини тисячі людей.

Та не дивлячись на знущання, місцеве населення чинило активний супротив фашистам. Утворювалися підпільні, партизанські групи у Вапнярці, Рожнятівці та інших селах району. 971 день тривала принизлива окупація краю. 16 березня 1944 р. район був звільнений від фашистської неволі. Мешканці пишаються своїми земляками, які за подвиги під час Великої Вітчизняної війни удостоєні високого звання Героя Радянського Союзу.

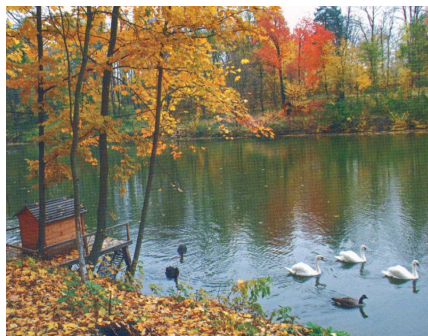
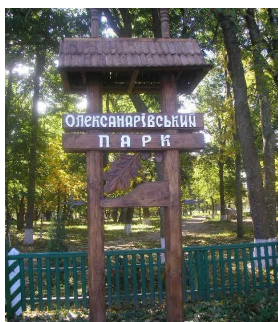
На кладовищах, місцях загального поховання біля підніжжя обелісків, меморіалів поховано більше 5600 солдат, які чесно виконали свій військовий і патріотичний обов'язок перед наступними поколіннями.

З перших днів визволення розпочалася не менш героїчна відбудова місцевої промисловості і сільського господарства. На жаль, у 1961 р. після запровадження нового адміністративно-територіального поділу, район було ліквідовано і поновлено лише восени 1966 р.

Нині в районі працює ряд потужних переробних підприємств: ВАТ «Вапнярський комбінат хлібопродуктів», «Вапнярський молокозавод», «Томашпіль цукор», «Томашпіль хліб».

У сфері сільськогосподарського виробництва створено і функціонує 4 товариства з обмеженою відповідальністю (ТОВ), 6 сільськогосподарських товариств з обмеженою відповідальністю (СТОВ), одне агроформування ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина», в яке входить 8 агроформувань, 2 приватних сільськогосподарських підприємства, ТОВ «Зернопродукт Липівка», у склад якого входить 3 відділи і 2 філії ЗАТ ПК «Поділля». Крім цього діють 31 селянських (фермерських) господарств, які мають у користуванні 3105 га землі

Цей край багатий на чарівні куточки природи, що ваблять своїми неповторними пейзажами. Надзвичайно різноманітний її рослинний і тваринний світ. Чи не найбільшу цінність мають старовинні парки. Всього на Томашпільщині є 3 пам'ятки садово – паркової архітектури XVIII-XIX ст., побудовані в ландшафтному стилі: Антопільський, Комаргородський та Олександрівський (Благодатне). Старовинні дендропарки дивують своєю багатою і різноманітною рослинністю, архітектурною довершеністю розкішних палаців, арок, гrotів, численних ставків.

Олександрівський парк. с.Благодатне

Створені садівниками-іноземцями та місцевими селянами-умільцями імена яких, на жаль, не збереглися, дендропарки краю мають природно - історичне, науково - пізнавальне та естетичне значення і є складовою частиною культурних надбань українського народу. Виникли вони у маєтках багатих землевласників. Талановиті творці паркових композицій максимально використовували природну красу місцевого ландшафту. Лише їй вони підпорядковували архітектурні споруди, враховували і національні традиції місцевих жителів.

Антопільський парк – найстаріший в районі. Заснований у кінці ХУІІ ст. навколо маєтку князя Антона Яна Четвертинського – канцеляна брацлавського. Побудований в англійському стилі. Його дендрологічні багатства просто вражають. Тут зростають вікові дуби та ясени, що вважаються одними з найстаріших в Україні. Всього ж у парку нараховується понад 40 видів і форм дерев, висаджених більше трьох століть тому.

У парку зберігся величезний дуб. Як стверджують старожили, під ним відпочивав великий російський поет О.С.Пушкін. Понині його називають «дубом Пушкіна».

Парк прикрашають каскади ставків, утворених системою гребель.

На підвищеному місці, посеред великої галявини, знаходиться палац, побудований у стилі класицизму, що складається з головного корпусу та двох партерних бічних корпусів. Центральний вхід, прикрашений чотирма висунутими наперед правильними конічними колонами, що стоять на низьких квадратних базах просто на землі. Їх увінчує чудово декорований портик. Від бічних фасадів головного корпусу відходять довгі флігелі, вигнуті дугою. Вся архітектурна споруда, таким чином, має форму підкови. Перед входом до палацу розташовано «чашу терпіння». Підземний хід з палацу веде аж у сусіднє с. Марківка. Вся територія обнесена кам'яним муром.

По-різному складалася доля цієї споруди після 1917 р. Нині палац має первозданий аристократичний вигляд.

Комаргородський парк як і Антопільський в минулому належав князям Четвертинським, але останній закладений з перевагою шпилькових порід дерев, площею 2,5 га. Насадження тут датуються кінцем XIX ст., тоді ж споруджено і палац. За палацом розкинувся неперевершений сосновий бір – один з найкрасивіших куточків краю. Сосна була улюбленим деревом наступного власника маєтку графа Балашова, дипломата, члена Державної Думи. Він придбав маєток у кінці XIX ст. Саме сосною висаджено в парку прізвище нового господаря «Балашов». Назву можна прочитати тільки піднявшись на висоту пташиного польоту.

На території Олександрівської сільської ради знаходиться ще один дивовижний куточок природи краю – парк-пам'ятка місцевого значення «Благодатне».

Створений він у маєтку графині - парижанки Ганни Павлівни Бенет, яка, уникаючи галасливості великої європейської столиці, шукала тиші, спокою і відпочинку під благословенними шатами крон дерев поблизу с. Олександрівка, де в кінці 1893 р. придбала 966 десятин Олександрівських чорноземів.

За місцевою легендою до французької графині нібито попросився на роботу мандрівник, який із захопленням розповідав, що йому довелося пройти чимало доріг, чути багато різних мов, людей, вивчати їх звичаї і культуру. Та запала йому в душу лише одна країна з надзвичайно красивими краєвидами та самобутніми людьми. Розповідь графиню настільки зацікавила, що вона відразу ж виявила бажання відвідати ці казкові місця. А проважатим взяла мандрівника.

Переконавшись, що край дійсно неповторний, графиня Бенет вирішила у цьому благодатного куточку купити землю. Згодом за її повелінням було збудовано надзвичайний кришталевий замок, висаджено чудовий парк, розроблено каскад ставків, перший з дерев'яним дном, другий – мармуровим, третій – скляним і закладений фруктовий сад. Керував розбивкою парку садівник, спеціально виписаний графинею з Англії. Все тут було налаштовано для тиші, спокою і відпочинку, надто ж дендрологічний парк з квітчастими клумбами, стрункими алеями, двома чарівними озерцями, лебедями і альтанками. Близько ста сортів різного дерева та кущів розводив у цьому парку персональний садівник - дендролог графині. Парк був предметом гордості і ознакою особливо аристократичного шарму її вельможності.

Парк відзначався особливо майстерним доббором дерев чагарникових порід місцевих та екзотичних видів, вдалим плануванням з урахуванням особливостей рельєфу та ґрунтово - кліматичних умов. Для парку привозили рідкісні дерева з усього світу,

частина з яких збереглася до нашого часу. Чи не завдяки чарівності та благодаті місцевості графиня Бенет дожили до 103 років.

На жаль, як і багато інших перлин краю, парк з часом перетворився на непрохідні хащі дикого буйнолісся. І лише завдяки службі «Агролісу» під керуванням Михайла Леонтійовича Вдовцова, який не лише побачив у тих хащах контури колишньої краси і вроди, а й знайшов не менш талановитого фахівця і умільця творення алеї, декоративних куточків, квіткових і дендрологічних розсадників. Ним виявився Анатолій Макарович Поліщук. І хоча він був людиною уже далеко не першої молодості, М. Вдовцов призначив його господарем того, що звалось колись парком графині Бенет, і поставив завдання – вернути цьому куточкові давню красу. То ж сьогодні, після відновлення та реконструкції, парк зачаровує своїх відвідувачів в усі пори року: пасують йому золотаво-багряні шати осені, сріблясто-біле покривало зими, сором'язливо-тендітна зелена вуаль весни, барвисто-грайлива сукня літа.

Колись у селі була гарна дерев'яна церква, збудована у 1796 р. Проіснувала вона до 1931 р., коли місцеві активісти - атеїсти її розібрали. Знімали хрести, палили ікони. За словами очевидців, ніхто з них своєю смертю не помер, а лише в муках та стражданнях. Віруючі намагалися заховати по домівках церковні реліквії та старовинні ікони, які згодом повернули у новий храм, майже через 70 років.

Приваблюють своєю первозданною красою заказники природно - степової рослинності місцевого значення: «Сонна поляна», «Стінка», «Лужки» та гідрологічні, до яких належать Марківські та Яланецькі джерела.

Окрім цілющих джерел, старовинне село Яланець славиться і своїми традиціями та обрядами. З покоління у покоління тут передаються історії козацьких родин, які беруть свій початок з дня заснування села. Досить сказати, що з трьох музеїв, розміщених в загальноосвітній школі, один присвячений козацькій славі його мешканців.

Зародженню поселення Жолоби сприяли гарні природні умови: ліси, долини, яри, крутосхили з чистими джерелами життєдайної води. За народними переказами, період його заснування відноситься до кінця XVI ст. Коли на початку XVII ст. у Подільському краї набуло поширення чумацтво, біля джерел спорудили з каменя жолоби, які слугували для чумаків пунктом перепочинку. Тут можна було попасти і напоїти худобу, добре перепочити перед далекою дорогою. Кращого місця не знайти. Від слова «жолоби» і пішла назва села. Цікаве воно своїм таємничим урочищем «Гайдамацький яр» та чудовою дерев'яною церквою, побудованою у 1875 р. стараннями парафіян і священника І. Погорілика.

Ділянка Успенської церкви 1797 р. с. Марківка Томашівського району

[Успенська церква](#)

Не залишиться поза увагою подорожуючих Свято-Успенська церква у мальовничому селі Марківка, що є архітектурною пам'яткою національного значення, яка вражає величчю і досконалістю архітектури, змушує схилити голови перед пам'яттю безіменних майстрів, які збудували величну дерев'яну споруду від фундаменту до куполів без жодного цвяха. Всього було на довгому віку у цієї церкви. Але вона вистояла і вижила. І стоїть уже 220 років – тепер у самому центрі Марківки, відремонтована дбайливими марківчанами.

У цьому старовинному селі, що розкинулося на пагорбах понад

річкою Шумилівка, приверне вашу увагу і давня фортеця та її зяючі бійниці. Замок площею 60 тис. м² побудований колишнім власником села Я.Четвертинським з каменю. Рештки руїн замку збереглися й донині під назвою Турецька фортеця.

Село ж назвали на честь першого поселенця козака Марка, який утік з неволі і прагнув бути вільним як вітер. Отож і обрав цю первозданну і незаселену місцевість, увіковічивши себе у назві поселення.

Заповітним куточком села Горишівка також є храм, збудований на честь Різдва Пресвятої Богородиці у 1721 р. Значний внесок у його збереження зробив священник Микола Дмитрович Тараненко. Коли місцеві атеїсти вирішили зруйнувати церкву, то почали вимагати від священника ключі від храму, але Микола Дмитрович кинув їх у натовп людей, що зібралися на той час біля церкви. Мешканці так і не зізналися, хто з них їх підібрав. За цей вчинок М.Д. Тараненка було засуджено до 10 років в'язниці. Після звільнення він ще довго правив службу у Горишівській церкві.

До пам'яток місцевого значення належить Троїцька церква 1806 р., збудована завдяки зусиллям священника Теодора Лисича і місцевих прихожан замість храму на честь Святої Трійці, а також Успенська церква, яка міститься у самому центрі Томашполя і є його окрасою й нині. Звели храм у 1803 р. на кошти протоієрея Василя Яворівського та місцевих прихожан.

Вражає своєю самобутністю кам'яна, облицьована кам'яними плитами з кам'яною підлогою Стефанівська церква у селі Комаргород, що є пам'яткою архітектури початку ХХ ст. У її будівництві активну участь брали місцеві прихожани. Невеликі кошти на її будівництво пожертвував і поміщик Балашов.

Цікавою пам'яткою архітектурного будівництва у с. Вила є так званий Погорений млин кінця ХІХ-ХХ ст. Це чотириповерхова будівля, біля якої розміщувалися складські приміщення, невеликий постійний двір та млинок. Вся споруда виконана з місцевого каміння, вапна, цегли. Цегла настільки міцна, що її й тепер зняти практично неможливо.

За розповідями, старожилів напередодні революційних подій 1917 р., його навмисне підпалили і він згорів майже повністю. Ось так і стоїть уже більше ста років, без накриття, але все ще красивий і величний.

У селі діє агроформування «Племзавод «Вила» агрокомплексу «Зелена долина», яке отримало почесну відзнаку 19-ї Міжнародної виставки «Агро-2007» у Києві. Окрім вітчизняних племгосподарств, у ній брали участь представники 40 країн світу.

А ще, рік тому тут збудували і освятили нову Хресто-Воздвиженську церкву.

Подорожуючи Томашпільщиною, завітайте до селища залізничників Вапнярки, розташованої за 19 км. від районного центру, тим більше, що до неї можна зручно дістатися залізницею і автотранспортом, а також тому, що це просто гарне містечко з багатою історією і самобутнім побутом.

Виникнення поселення пов'язане з будівництвом у 1870 р. залізниці. Коли у лютому 1899 р. проклали залізничну колію від Вапнярки до Христинівки, станція стала

вузловою Невдовзі тут побудували і паровозне депо. У 20-х роках ХХ ст. Вапнярка була центром однойменного району.

Родом з Вапнярки талановитий і самобутній художник Віталій Мурсалович Алікберов. Його твори знаходяться у державних фондах і приватних колекціях 17 країн світу. Приємно, що його пейзажі відтворюють красу рідного подільського краю. Віталій Алікберов не пориває зв'язків з Вапняркою, і щорічно приїжджає до родичів, відвідує колишню батьківську оселю. А нещодавно подарував родині власну картину і альбом з репродукціями.

Щедра Томашпільська земля подарувала Україні Героїв Радянського Союзу Семена Петровича Сельського, Гліба Дем'яновича Бельбаса, Івана Захаровича Дребота, Дмитра Васильовича Нагірняка, Анатолія Миколайовича Хуторянського.

У мальовничому селі Вербова створено і діє громадський музей видатного уродженця села, героя Великої Вітчизняної війни, двічі Героя Радянського Союзу генерала армії Івана Даниловича Черняховського, де представлені копії документів та хронологія життя Івана Даниловича, славетного радянського воєначальника, який зажив світової слави. Біля музею споруджено пам'ятник видатному земляку.

Бойовий шлях генерала І.Д. Черняховського пролягав через найактивніші ділянки війни: він воював під Воронежем, форсував Дніпро, визволяв Київ, Оршу, Кенігсберг. Операції, які здійснювала армія під його командуванням, відзначалися несподіваними і сміливими рішеннями. Він вважався одним із найперспективніших українських полководців. Та 18 лютого 1945 р. в бою під Кенігсбергом І.Д. Черняховський був смертельно поранений. Йому йшов тоді лише 39-й рік.

Пройшов через Томашпільський край життєвий і музичний шлях відомого українського композитора К.Г. Стеценка. З 1911 по 1917 рр. він проживав у с. Голово-Русава (входить до Олександрівської сільської ради). Кирило Григорович став священиком місцевої церкви, збудованої у 1750 р., аби мати можливість матеріально забезпечити родину і вільно займатися улюбленою справою. Церкву, в якій служив видатний композитор у роки радянської влади перетворили на складське приміщення. Нині Свято – Преображенський храм відремонтували на кошти громади та місцевого колгоспу і вона продовжує служити духовним потребам віруючих.

Мальовнича природа, українська пісня надихали композитора на творчість. Перебуваючи в селі, Кирило Григорович написав 2 обробки народних пісень «Ой на ставу, на ставочку» та «Зійшов місяць»; створив солоспів «Фата Моргана» на текст М.Вороного та «Реквієм» (світлій пам'яті М.В.Лисенка); хорові обробки революційних пісень «Варшав'янка», «Сльозами злита Україна»; музику до історичної трагедії «Про що тирса шелестіла» (про Івана Сірка).

Тут він організовує шкільний хор, що виконував народні пісні, переважно місцеві, які на той час співалися в Голово-Русаві та сусідніх селах.

На замовлення Подільської губернської народної управи композитор підготував до видання для шкіл Поділля підручники «Початковий курс навчання дітей нотного співу», «Шкільний співанник», а також брошуру «Українська пісня в народній школі.»

У с. Стіна пройшли дитячі роки заслуженого працівника освіти, відмінника освіти України, доктора філософії М. Комісарчука.

Жителі Томашпільщини з покоління у покоління передають і ревно шанують народні звичаї і обряди, зберігають свій самобутній фольклор. Тут і нині святкують Івана Купала, Андрія, Василя і Маланки. За давніми народними традиціями одружуються, хрестять немовлят.

У селах краю майже немає такого двору, у якому б не займалися традиційними народними ремеслами. Дивують своєю досконалою технікою і неповторною красою роботи А. М. Лукіяничина, народного майстра, різьбяр по дереву з с. Гнатків. Нині він працює над різьбленням іконостасів.

Унікальні, рукотворні речі, які вже зараз є безцінними через свою автентичність і неповторність, творить Юстина Аксентіївна Цимбалюк з Томашполя. Все життя Юстина Аксентіївна вишивала рушники, картини, ікони, килими. У свої 90 років продовжувала активно цим займатися. Причому, майстриня вишивала без зразка, без попереднього ескізу, картинка з'являлася з-під умілих рук неначе сама по собі...

Історичне село Стіна уславила Зоя Зосимівна Чорна – народна майстриня, організатор і багаторічний керівник неповторного фольклорно-етнографічного колективу «Русава». Зоя Зосимівна записала більше тисячі родинно-побутових, історичних, календарно-побутових пісень, які увійшли до золотого фонду національного мистецтва. Однією з найцікавіших сторінок її творчості є запис та відтворення обрядів і звичаїв рідного села. Вона здійснила повний запис «Весілля в селі Стіна» та обрядів «Народини», «Хрестини», «Входини», «Святий вечір». Усе це записано її рукою у звичайному зошиті. Та вона не лише вивчала обряди, а й виносила їх на сцену, на люди. У 2007 р. Томашпільщина щиро вітала свою землячку з поважним 75- літнім ювілеєм.

Майстриня з лозоплетіння Раїса Кемінь (с. Вила), неодноразово брала участь у виставках, які відбувалися у м. Вінниця. Її роботи з сонячних прутиків верболозу: вази, тарелі, корзинки крісла, вражають вишуканістю та майстерністю. До речі, вона належить до талановитого місцевого роду Сауляків, де є письменники, художники, майстри вишивки.

Має свою родинну колекцію вишитих рушників і вчителька з Томашпільської школи В. Піскунова.

Ентузіаст-ботанік Василь Ременяк з с. Високе зібрав унікальну колекцію лікарських та екзотичних рослин.

Викликають неабиякий інтерес у шанувальників образотворчого мистецтва картини Олега Ковальова художника - аматора з с. Марківка.

Проживає у Томашполі ще одна неординарна людина – Петро Васильович Брижук, інженер-землевпорядник за освітою, художник за покликанням. Лише коли вийшов на заслужений відпочинок, наважився продемонструвати свій талант. Йому належить мабуть єдиний у світі портрет Тараса Шевченка з вписаними на ньому віршами, що увійшли до славетного «Кобзаря» Аби здійснити задумане, він провів складні підрахунки, визначив якого розміру має бути портрет Тараса Шевченка. Завмерши на цілі години, старанно вписував слово за словом, рядок за рядком... А шрифт лише 0,5

мм! І все це без окулярів, мікроскопа, збільшувального скла. А які рівенькі рядочки! У 1980 р. портрет великого Кобзаря ніби «ожив».

Через чотири роки Петро Васильович взявся «оживляти» О.С. Пушкіна, вписавши у його портрет перший том віршів знаменитого російського поета-класика. Ще одну геніальну справу зробив П.В.Брижук. Він «скопіював» «Кобзар» Т. Шевченка, книгу творів І. Котляревського і вже відомий перший том віршів О.Пушкіна, створивши ці книги розміром у сірникову коробочку. Відкривши будь-яку сторінку кожної з цих міні-копій, можна побачити той же твір, що й в оригіналі. То ж ви не пошкодуєте, якщо зважитесь помандрувати цим самотнім краєм. Вас чекають зустрічі з чудовими народними майстрами і просто привітними і гостинними господарями, що ревно зберігають і примножують свою славну історію та народні традиції. А також послухати твори самодіяльних колективів, які носять звання «народний» та «зразковий» і які своєю творчістю відроджують, збагачують народне мистецтво краю. Окрасою Томашпільщини є народна аматорська хорова капела «Відлуння», жіночі ансамблі «Матіола», «Гармонія» ансамбль народної пісні «Оберіг». Барвисті, різносюжетні народні танці, що полоняють своєю грацією та запалом, демонструє аматорський народний колектив «Подільські роси» Томашпільського районного будинку культури, створений 1998 р.

Якщо ви втомилися від традиційного відпочинку біля моря, або ж вам набридла метушня великого міста, їдьте до мальовничих українських сіл, де можна відпочити душею і тілом, набратися бадьорості та неповторних вражень.

Районна державна адміністрація – вул. Ленінського Комсомолу,4,

тел.: 2-12-05

Районна рада – вул. Ленінського комсомолу, 4,

тел.: (04348) 2 -17 -32

Відділ культури і туризму районної державної адміністрації –

вул. Ленінського Комсомолу,4

тел.: 2-12-01

Залізнична станція – смт. Вапнярка,

вул. Привокзальна, 3,

тел.: 3-43-10

Автостанція – смт. Томашпіль,

вул. Радянська, 1,

тел. : 2-15-57.

Таксі:

ПП Ніколаєв М.М.–

смт. Томашпіль Вінницька обл.

вул.Криворучка,3 тел.: 2-16-08; тел. моб.: 8 097 247 73 39

Відділення «Укрпошта»– смт. Томашпіль,

вул. Криворучка, 1

Вапнярське відділення – вул. 50 річчя СРСР,5

Телефони першої потреби:

Центральна районна лікарня – вул. Леніна, 103. тел.: 2-16-79, 2-12-03

Аптеки:

ПП Нагреба І.П. – вул. Леніна,22 в, тел. : 2-19-61

«Міжлікарняна» – вул. Леніна,103, тел.: 2-19-07

Аптеки сіл району:

с. Яланець, вул. Леніна,10, тел.: 4-56-24

смт. Вапнярка, вул. Леніна, 118, тел.: 3-25-07.

с.Гнатків, вул. Пирогова, 1, тел.: 4-97-89.

с. Липівка, вул. 40-річчя Перемоги,1, тел.: 5-74-47.

с. Комаргород, вул. Леніна, 22, тел.: 4-63-24

Сфера послуг:

Готель «Томашпіль» – вул. Леніна, 4, тел.: 2-22-50

Ресторан «11 * 11» – вул. Криворучка. тел.: 2 - 11- 80.

Кафе « Оленка» – вул. Рози Люксембург тел.: 2-24-82

Кафе « Козачка» – вул. Ленінського Комсомолу, 9, тел.: 2-10-96

Кафе- бар «Світанок» – вул. Леніна,4, тел.: 2-23-07 Б

бар «Вояж» – смт. Вапнярка, вул. Привокзальна, 3, тел: 3-11-61

кафе «Вапнярчанка» – вул. Леніна, 134, тел.: 3-11-86

Банки:

«Райффайзен Банк Аваль» – вул. Леніна,5, тел.: 2-17-77, 2-22-59.

«Приватбанк» – вул. Леніна, 6, тел.: 2-22-48

«Ощадбанк» – вул. Леніна,7,тел.: 2-21-92

Страхова компанія «Оранта» – вул. Ленінського Комсомолу, тел.: 2-18-49

Салон краси «Ідеал» – вул. Леніна,2в, тел.: 2-26-67

Перукарня « Алла» – вул. Леніна, 4, тел.: 8-098-271-93-30

Продовольчі крамниці:

«Орхідея» – вул. Леніна, 138

«Продукти» – вул. Леніна, 7

«Мінімаркет» – вул. Радянська,10, тел.: 2-26-93

Кінотеатр – вул. Черняхівського, 5 тел.: 2-25-50,

Громадський Музей двічі Героя Радянського Союзу генерала армії І. Д.
Черняхівського – с. Вербова, вул. Петровського

Культурно - пізнавальний туризм:

Антопільський парк – с. Антопіль

Комаргородський парк – с. Комаргород,

Парковий комплекс – с. Олександрівка

працює щоденно з 10-ї до 20-ї год., вихідний– понеділок.

тел.: 2-14-95, 2-21-18.

Успенська церква – с. Марківка